

Axmedova Dildora Olimjonovna,
ISFT instituti “Psixologiya va pedagogika” kafedrası dotsenti,
Sotsiologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti doktoranti
e-mail: ahmedovadildora4@gmail.com

MEHNAT MIGRATSIYASI FEMINIZATSIYALASHUVI: XOTIN-QIZLAR PSIXOLOGIYASI VA IJTIMOY IDENTIFIKATSIYA

Annotatsiya. Migratsiya oqimlarining feminizatsiyasi, ya’ni migrantlarning umumiy sonida ayollar ulushining oshishi ekspertlar tomonidan xalqaro mehnat migratsiyasi rivojlanishining eng yangi bosqichining o‘ziga xos xususiyati sifatida e’tirof etilmoqda. Bu ko‘p jihatdan globallashuv jarayonlari bilan birga keladigan jahon iqtisodiyotidagi tarkibiy o‘zgarishlar bilan bog‘liq. Bandlik tuzilmasida xizmat ko‘rsatish sohasining ortib borayotgan ustunligi rivojlangan davlatlarning xizmat ko‘rsatish sohasida malakasiz mehnatda band bo‘lgan migrant ayollarga bo‘lgan ehtiyojini shakllantiradi.

Tayanch so‘zlar. migratsiya, femininlik, hayotdan qoniqish, shaxslararo munosabatlar, mehnat resursi, motivatsiya, ehtiyoj, mustaqillik, ierarxiya.

Аннотация. Феминизация миграционных потоков, то есть увеличение доли женщин в общей численности мигрантов, признается специалистами характерной чертой новейшего этапа развития международной трудовой миграции. Во многом это обусловлено структурными изменениями в мировой экономике, сопровождающими процессы глобализации. Растущее доминирование сферы услуг в структуре занятости формирует потребность развитых стран в женщинах-мигрантах, занятых неквалифицированным трудом в сфере услуг.

Ключевые слова: миграция, женственность, удовлетворенность жизнью, межличностные отношения, трудовой ресурс, мотивация, потребность, независимость, иерархия.

Annotation. The feminization of migration flows, that is, an increase in the share of women in the total number of migrants, is recognized by experts as a characteristic feature of the latest stage in the development of international labor migration. This is largely due to structural changes in the world economy, which are accompanied by globalization processes. The increasing dominance of the service sector in the employment structure forms the need of developed countries for migrant women employed in unskilled labor in the service sector.

Keywords: migration, femininity, life satisfaction, interpersonal relationships, labor resource, motivation, need, independence, hierarchy.

Kirish. Migratsiya masalalari insoniyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi bo‘lib qolayotgan bo‘lsa-da, ba’zi muammolar saqlanib qolmoqda. Xalqaro migratsiya tashkiloti hisobotlariga muvofiq ushbu jarayon xuddi shunday intensivlikda davom etsa, 2050-yilda migrantlar dunyo bo‘yicha 405 mlnni tashkil etish ehtimoli baland¹. Ushbu jarayonda faol ishtirok etuvchi davlatlar funksiyalariga ko‘ra, migrantlarni chiqaruvchi (donor mamlakatlar), tranzit qiluvchi, qabul qiluvchilar (retsipiyent davlatlar) kategoriyalariga ajralmoqda². Ayniqsa, mehnat migratsiyasining ko‘lami uchala turdagi davlatlar uchun ma’lum ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni shakllantirmoqda. Shunday bo‘lsa-da, qabul qiluvchi mamlakatlar uchun mehnat migratsiyasi ishchi kuchining yosharishi ayrim sohalarning intensiv rivojlanishi (qishloq xo‘jaligi, qurilish, shaxsiy xizmatlar, tadbirkorlik, ijtimoiy himoya, kadrlar tanqisligi)ga turtki bo‘lmoqda. O‘z o‘rnida, migrantlarni yetkazib berayotgan davlatlar esa valyuta transferlari ulushidan katta moliyaviy manfaat ko‘rmoqdalar. Rivojlangan davlatlarga ko‘chib borgan kishilar esa, o‘z yurtiga investitsiya, zamonaviy texnologiyalar, innovatsion mehnat ko‘nikmalari va yangi tajribalar olib kirmoqdalar. Bugungi kunda xalqaro migratsiya ichki migratsiyaga nisbatan kuchli oqimlarni hosil qilib, bir tomondan norasmiy mehnat migratsiyasi ulushi oshib borsa, ikkinchi tomondan, majburiy tashqi migratsiya saldosi o‘smoqda. Natijada, qabul qiluvchi mamlakatlar, migrantlarning nisbatan o‘z qatlamlari sanalgan ayollar va bolalarni joylashtirish va ular uchun zaruriy ijtimoiy shart-sharoitlarni yaratib berishda moliyaviy muammolarga duch kelmoqda.

Maqsad va uni asoslash. So‘nggi tadqiqotlarda ayollar migratsiyasi qashshoqlik, gender tengsizlik, moliyaviy farovonlik xohishi kabi sabablar bilan bir qatorda, ijtimoiy frustratsiya (hozirgi holatidan qoniqmaslik), ayollarga

¹ Mahonen T.A. Acculturation expectations and experiences as predictors of ethnic migrants' psychological well-being / T.A. Mähönen, I. Jasinskaja-Lahti // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 2013. – Vol. 44. – № 56. – P. 786-806. 178.

² Graeme H. "Migration and Women's Empowerment" in Presser, Harriet/Sen, Gita (ed), Women's Empowerment and Demographic Processes, Moving beyond Cairo, Oxford, 2000, p.288.

imkoniyatlarning ortishi, gender rollarning tenglashishi, karyeraga intilishi ham ayollarning erkinlikka, mustaqillikka intilishining ortib borishiga motiv vazifasini bajarmoqda. Ayollar migratsiyasining rivojlanishi ijtimoiy jamiyat hayotida qarovsiz farzandlar va qariya ota-onalar, ajralishlar, yot qadriyatlarni o'zlashtirish, xulq-atvorining o'zgarishi va nizoli oilalar sonining ortishiga sabab bo'lmoqda. Shu kabi muammolar ayollar migratsiyasining ijtimoiy-psixologik tadqiq etilish zaruratini hosil qilmoqda. Nikoh migratsiyasi rivojlangan mamlakatlarga iqtisodiy rivojlanmagan, moliyaviy yashash darajasi past ko'rsatkichga ega bo'lgan davlatlardagi migrantlarning borishi va oila qurishi hisobiga kundan kunga o'sib bormoqda. Ayollar uchun eng katta motiv moliyaviy barqarorlik bo'lsa, erkaklar uchun boshqa omillar ustunlik qiladi, masalan, boshqa davlatda yashash huquqini qo'lga kiritish kabi. Migratsiyaning qanday ko'rinishi bo'lishidan qat'i nazar ijtimoiy psixologik muammolar ham mavjud bo'ladi. Jumladan, adaptatsiya jarayonida inson til bilan bog'liq muammolar, qadriyatlar tizimi kabi insonga begona jarayonlarni o'zlashtirishda individual psixologik stressni boshdan kechiradi. Migratsiyaning eng asosiy qismini mehnat migratsiyasi egallaydi. Mehnat jarayonidagi insonga xavf beruvchi eng katta omil jismoniy va psixologik stressning haddan oshib ketishi hisoblanadi.

Ayollar migratsiyasi migratsiyaning hamma ko'rinishlarida tezlik bilan rivojlanmoqda. Shulardan bir majburiy migratsiyadir. Majburiy migratsiya sodir bo'lishiga bir qancha sabablar mavjud. Masalan, mamlakatdagi siyosiy notinchlik, mintaqaviy muammolar (suv taqchilligi, yashash uchun sharoitning yo'qolib borishi), qashshoqlik. Qashshoqlik sabab migratsiya jarayoni ortib borishi tabiiy jarayon hisoblanadi, ammo o'ta qashshoqlikda yashovchi mamlakatdagi ayollar migratsiya ham qila olishmaydi, chunki transport muammosi, boshqa davlatga borgungacha bo'lgan xarajatlar, shu bilan bir qatorda u yerdagi ayollarning ma'lumot darajasi ham muammoli holat hisoblanadi. Ayollar migratsiyasi, asosan, rivojlanish bosqichidagi mamlakatlarda ko'p sodir bo'ladi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda ta'lim ham, kasblar ham, yashash sharoiti va chetga chiqish imkoniyatlari ham rivojlanib boradi. Fuqarolar ta'lim olish, yaxshi mablag' topish, eng yaxshi hunarlarni o'rganish uchun ham migratsiya qilishadi. Ayollar hozirda erakaklardan mustaqil ravishda migratsiya qilishi ko'paymoqda. Bunga sabab, gender tenglik va ayollar uchun imkoniyatning oshib borayotganligi hisoblanadi. Shunday bo'lsa-da ayollar hamon migratsiya jarayonida ikkinchi darajali bo'lib ko'rinmoqda va migratsiya qurbonlari orasida ayollar yetakchilik qilmoqda³.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayollar shaxsiy manfaat va ko'proq avtonomiyaga intilishlari va o'zlarini patriarxal muhitdan, jumladan, zo'ravonlik keng tarqalgan sharoitlardan chetlatish istagida bo'lishlari uchun ham migratsiya

³ Hania Z. Female migrants: bridging the gaps throughout the life cycle selected papers of the UNFPA-IOM expert group meeting New York, May 2-3, 2006.

qilishmoqda⁴. Ayollar migratsiyasi turlari bo'yicha oxirgi o'rinlarda turuvchi ta'lim migratsiyasi ham ayollarni o'ziga jalb qilmoqda. Ta'lim migratsiyasi asosini yosh ayollar tashkil qiladi. E'tiborli jihati shundaki, ayollarga zulm, zo'ravonlik ko'p bo'lgan hamda huquqi ta'minlanmagan davlatlardan ketishning eng ma'qul yo'li ta'lim migratsiyasi hisoblanadi. Chunki, ta'lim migratsiyasi vaqtinchalik bo'lsa ham, uni uzoq vaqtli migratsiyaga aylantirish imkoniyati yuqori. Ta'lim olgan joyida doimiy ishlash uchun qolishi yoki oila qurib rivojlangan davlat fuqaroligiga erishish mumkin⁵.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Ayollar, tarixan olib qaralsa, juda ko'p davlatlarda erkaklardan oldin doimiy ichki va tashqi migratsiya ishtirokchisi bo'lgan. Masalan, Hindiston, O'rta Osiyo hududlarida ayollar turmush o'rtog'ining uyiga nikohdan so'ng ko'chib o'tgan. Tashqi migratsiya esa kiyinchalik boshqa davlatlarga turmushga chiqish orqali rivojlanib borgan. Yevropa, AQSH va Rossiya kabi davlatlar ayollar nikoh migratsiyasi uchun "mezbon erkaklar mamlakatlari" bo'lib qolmoqda. Bu xalqaro migratsiya siyosatining og'riqli muammolaridan biri hisoblanadi. Hozirda "soxta nikohlar" ko'payib bormoqda, shu bilan birga, ayollarning "odam savdosi" qurboni bo'lishga olib kelish ehtimolini kuchaytirmoqda. Ayollar migratsiyasi va "odam savdosi" o'rtasida juda nozik chiziq mavjud. Qul qilib yoki foxishalikka sotish ayollar migratsiyasidagi eng katta muammolardan biri hisoblanadi. Hozirda juda ko'plab tashkilotlar ayol migrantlar huquqi uchun kurashib kelmoqda⁶. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, migratsiyaning muvaffaqiyatli bo'lishi migratsiyaga undovchi motivga bog'liq. Motivlarning ayollar va erkaklarda turlicha bo'lishini jinsga bog'liq deb tushuntirish mumkin. Bundan tashqari, erkak va ayolda dunyoni, voqea-hodisalarni qabul qilishdagi ruhiy holat ham tubdan farq qiladi.

Migratsiya motivida moddiy ehtiyoji mavjud bo'lgan ayollar ham madaniy stressni boshdan kechiradilar. Qabul qilinishi qiyin bo'lgan munosabatlar, qadriyatlar, kommunikativ qiyinchiliklar bo'lishiga qaramay, muhitga moslashishga harakat qilayotgan ayol o'zini rol o'ynayotgandek his qilishi tadqiqotlarda aniqlangan⁷.

Migratsiyaga tayyorgarlik ko'rayotgan ayol, albatta, ko'chib o'tayotgan davlatini urf-odatini, an'analarini, qadriyatlar tizimini, tilini o'rganishga harakat qiladi. Ko'chib o'tish maqsadiga ko'ra rejalar tuzadi. Natijada, ayol migratsiyadagi

⁴ Yang F. Breadwinning: Migrant workers' family motivation in facing life-threatening events and its performance implications. *Journal of Business Research*, 2022, no. 150, pp. 491–502.

⁵ Алексанова О.Е. Семейные и индивидуально-психологические характеристики жизнеспособности эмигрантов. Человек в условиях неопределенности. Сборник научных трудов научно-практической конференции с международным участием. В 2-х т. Т. 1.

⁶ Баднер С. Нетерпимость к неопределенности как переменная личности. *Журнал личности*. 1962. Вып. 3 (1). – С. 29–50

⁷ Барсукова М.Е. Женщины и миграция: причины, проблемы и последствия // *Женщина в российском обществе*. 2012. № 2. – С. 78–82.

“ideal” o‘zini ongida yaratadi. Migratsiya jarayonida esa shunchalik tafovut katta bo‘lishi mumkinki, ongidagi “Ideal men va haqiqiy men”i o‘rtasida chalkashlik, yolg‘izlik hissi paydo bo‘ladi. Kelajagi haqida salbiy tassavurlar paydo bo‘ladi. Hozirgi kun haqida o‘ylay olmaydi. O‘ziga ishonch va haqiqiy o‘zligini yo‘qota boshlaydi. Bu jarayon har bir migrantda emas, asosan, birinchi bor migratsiyaga borayotgan va melanxoliyaga moyil shaxslarda ko‘proq va kuchliroq kuzatiladi. Streessli vaziyatlarda inson imkoniyatlarni yoki erishilayotgan natijalarni past baholashga moyilligi oshadi. Ko‘ngilsizliklarni esa katta deb hisoblaydi. Bu insonning shaxsiyati bilan bog‘liq jarayon bo‘lgani bois psixologik xizmat doirasida ishlash samara beradi⁸.

Ayollar migratsiyasida psixologik muammolar bilan bir qatorda quyidagi masalalarni ham keltirib o‘tish joizdir. Ayollarning odam savdosi, jismoniy va jinsiy zo‘ravonlikka uchrashini ayollar migratsiyasining eng xavfli muammolaridan biri sifatida ko‘rsatishimiz mumkin. Yashirin, noqonuniy migratsiya esa bu omillarni kuchaytirib yubormoqda. Ayniqsa, bugungi kundagi dunyodagi vaziyat: urushlar, siyosiy va ekologik beqarorlik ayollarni majburiy migratsiyaga undamoqda. Bu kabi muammolar global hisoblanib, dunyo hamjihatligi orqali bu muammolar o‘z yechimini topishi mumkin. Migratsiya xohishining past rivojlangan va rivojlanayotgan davlat fuqarolari orasida ortib bormoqda. Lekin, migratsiya uchun yaratilgan huquqiy va institutsional infratuzilmalar hammaning ham xohishini amalga oshirishni ta‘minlay olmaydi. Natijada, nazoratsiz noqonuniy migratsiya yo‘nalishining rivojlanishi ortib boraveradi. Xotin-qizlarning tashqi mehnat migratsiyasi (Turkiya davlati misolida) o‘rganilganda jami 400 nafar respondent ishtirok etdi (100 nafar Turkiyda ishlovchi ayollar, 50 nafar Samarqand, 50 nafar Toshkent viloyati, 50 nafar Surxondaryo viloyati, 50 nafar Farg‘ona viloyatidan, 50 nafar Andijon viloyati, 50 nafar Namangan viloyatidan borib ishlovchi ayollar shular jumlasidandir). Tadqiqotimizda ishtirok etgan xotin-qizlarning 70%i Istanbul shahrida, 20%i Anqara shahrida hamda 10%i Bursa shahrida mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan shaxslar tashkil etdi.

⁸ Илимбетова А.А. Факторы и экономические последствия женской трудовой миграции в России // Вестник Московского университета. 6. 2013. № 4. – С. 89-100.

Turkiya Respublikasiga migrant sifatida borgan xotin-qizlarning oilaviy ahvoli bo'yicha taqsimoti (% hisobida)

Oilaviy ahvoli	Soni (nafar)	Foiz (%)
Turmushga chiqmagan	83 nafar	20,8%
Oilali	175 nafar	43,8%
Ajrashgan	121 nafar	30,3%
Turmush o'rtog'i vafot etgan	21 nafar	5,3%
Jami:	400 nafar	100,0%

Xotin-qizlarning oilaviy ahvoli o'rganilganda turmushga chiqmaganlar 20,8%, oilalilar 43,8%, ajrashganlar 30,3%, turmush o'rtog'i vafot etganlar 5,3%ni tashkil etdi. Ko'rinadiki, Turkiyaga borib ishlovchilarning aksariyati oilali ayollar hisoblanar ekan. Turkiyaga mehnat migranti sifatida borgan ayollarning kim bilan borganligi so'ralganda o'zi yolg'iz borgan xotin-qizlar 59,3%, turmush o'rtog'i bilan borganlar 3%, dugonalari, tanishlari bilan borganlar 22% hamda qarindoshlari bilan borganlar 15,8%ni tashkil etdi. Bundan oydinlashadiki, Turkiyaga borgan mehnat migrantlarining 59,3% yolg'iz borgan xotin-qizlar ekan.

Xotin-qizlarning migratsiya motivi bo'yicha ma'lumoti

Migratsiya motivi	Soni (nafar)	Foiz (%)
O'z xohishiga ko'ra ketgan	379 nafar	94,8%
Boshqa (<i>boshqa sabab bilanmi yoki boshqasining xohishiga ko'rami?</i>)	21 nafar	5,3%
Jami:	400 nafar	100,0%

Xotin-qizlarning migratsiya motivi ham o'rganilganda 94,8% xotin-qizlar o'z xohishiga ko'ra mehnat qilish uchun Turkiya davlatiga ketgani aniq bo'ladi.

Xotin-qizlarning migratsiya muddati bo'yicha ma'lumoti

Muddati	Soni (nafar)	Foiz (%)
3 oydan 1 yilgacha	40 nafar	10,0%
1 yildan 3 yilgacha	117 nafar	29,3%
3 yildan 5 yilgacha	155 nafar	38,8%
5 yildan 7 yilgacha	30 nafar	7,5%
8 yil va undan ko'p	58 nafar	14,5%
Jami:	400 nafar	100,0%

Tahlillardan ma'lum bo'lishicha, xotin-qizlarning aksariyati 3 yildan 5 yilgacha muddatda Turkiyada mehnat qilayotganlar tashkil etdi.

Mehnat migratsiyasiga chiqishga sabab bo'lgan omillar tahlili

Mulohazalar	Soni (nafar)	Foiz (%)
O'qishdan so'ng yaxshi ish va maosh taklifi uchun	139 nafar	34,8%
Moddiy yetishmovchilik uchun	53 nafar	13,3%
Ish yo'qligi uchun	190 nafar	47,5%
Oiladagi tazyiq va zo'ravonlikdan qochish uchun	18 nafar	4,5%
Jami:	400 nafar	100,0%

Tahlillardan xotin-qizlarda tashqi mehnat migratsiyasi motivi, asosan, moddiy yetishmovchilik emas, balki ko'nglidagidek ish mavjud emasligi bo'lib chiqmoqda. Shuningdek, o'qishni tugatgandan keyin mo'may daromad olish ilinji ham migratsiya motivini yuzaga keltiruvchi omil bo'lishi kuzatildi. Turkiyada ishni qanday topishi respondentlardan so'ralganda internat va ijtimoiy tarmoq orqali ish topganlar 34,8%ni, mehnat migratsiyasi agentligi orqali ishga ketganlar 17,7%ni, qarindosh yoki tanishlari orqali tashqi mehnat migratsiyasini amalga oshirganlar 47,9%ni tashkil etdi. Internet hamda ijtimoiy tarmoqlar orqali ish topib, tashqi mehnat migratsiyasini amalga oshirayotgan ayollar salmog'ining balandligi ham ba'zida xotin-qizlarning begona yurtda qiyinchiliklarga duch kelib aldanib qolishlariga sabab bo'lishi mumkin.

E.B.Tyuryukova Markaziy Osiyodan kelgan migrant ayollar muammolari bo'yicha ilmiy izlanishlar olib brogan. Tadqiqot xulosalariga ko'ra, Markaziy Osiyo ayollari ikki xil ko'rinishda migratsiya qilishadi: mustaqil va qaram. Mustaqil migratsiyada ayollar o'zlari yolg'iz boshqa davlatga ish, o'qish uchun jo'nab ketsa, qaram holatda turmush o'rtog'i, akasi, otasi kabi hamrohlari bilan birgalikda migratsiya qilishadi. Ayollar topgan daromadining katta qismini vatanida qolgan farzandlari yoki ota-onasi qarindoshlari uchun uyiga yuborishadi. Chunki, migrant ayollarning ko'pchiligi hozirda oilada yagona boquvchi bo'lib qolmoqda. Migrant ayollarning eng katta muammolaridan biri migratsiya jarayonida tug'ilgan farzandlar hisoblanadi. Bugungi kunda farzandlarini tashlab ketayotgan migrant ayollar orasida Qirg'iziston ayollari 1-o'rinda turadi, keyingi o'rinlarda O'zbekiston va Tojikiston migrant ayollari turishi tadqiqot davomida aniqlangan.

Bolalarni tashlab ketishga sabablar ko'p bo'lib asosiylari quyida keltirilgan. Migrant ayollar migratsiya jarayonida farzandli bo'lishni rejalashtirmasligi, farzand bilan yashashga joy va sharoitni yo'qligi, bola bilan ish topa olmasligi yoki ish joyini yo'qotish mumkinligi, migratsiya jarayonida tug'ilgan farzandni o'z yurtidagi qarindoshlari tan olmasligi kabi sabablar tufayli ayollar farzandlaridan voz kechadi. Bu migratsiyadagi eng katta muammolardan biri bo'lib ayollar uchun ham tashlab

ketilgan bolalar uchun ham fojiaiy xususiyat kasb etadi. Markaziy Osiyo mamlakatlarida ayollar migratsiyasi bilan bog'liq ijtimoiy-psixologik, iqtisodiy, gender tengligi bilan bog'liq muammolar bo'lishiga qaramay ayollar migratsiyasi o'sishi bilan birgalikda qadriyatlar, an'analar tizimi ham o'zgarayotganini kuzatish mumkin.

Migratsiyaning rivojlanishi va immigrantlar sonining ortishi katta muammo hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dunyo bo'yicha 30-45 yosh oralig'idagi migrantlar soni yuqori. Ba'zi migrantlarning migratsiya qilishdan niyati ko'chib borgan davlatida doimiy qolish, fuqaroligini olish, ya'ni emigratsiyadir. S.L.Kandybovich va M.F.Sekach bu jarayonga quyidagicha tarif bergan: "Shaxsiy xavfsizlikni ta'minlash har bir inson ruhiy hayotining ajralmas qismidir". Boshqa davlatda doimiy yashash uchun ketish bir qarashda muammoli jarayon hisoblanmasa-da, o'zbek xalqining an'alariga ko'ra erta oila quriladi. Bu yosh davrida ayollarning ham erkaklarning ham ko'pchiligini oilasi bo'lishi tabiiy holdir. Ularning boshqa davlatda qolib ketishi qarovsiz bolalarning ko'payishi demakdir. Bugungi kungacha migratsiyaning iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy vaziyati shaxsning psixologik holati natijasidir. Ayollar migratsiyasi hissiy va xulq-atvor komponentlari asosida individual holatidan kelib chiqadi. Ijtimoiy vaziyat va kelajak haqidagi niyatlari bilan chambarchas holda bog'lanadi⁹.

Shaxsning xarakter-xususiyatlari shakllanishida qadriyatlar tizimining o'rni beqiyosdir. Qadriyatlar oiladan shakllansa, jamiyat orqali to'ldirib boriladi. Shaxsning qaror qabul qilishida ijtimoiy muhitning ta'siri juda katta rol o'ynaydi. Qanday ijtimoiy muhitda yashasa, atrofidagi insonlarni qanday ekanligi, ularning hayotiy tajribasi shaxsning kelajak rejalarini shakllantiruvchi omillardan biridir. Aynan ayollar migratsiyasiga sabab bo'luvchi omillardan biri sifatida chet elda yashab, farovon hayotga erishayotgan insonlarni ijtimoiy tarmoqlarda kuzatish, qarindosh, tanishlarni chet-el haqidagi iliq fikrlarini eshitish orqali o'z kelajagini migratsiya bilan bog'lash kabi holatlarni ko'rsatish mumkin. Ba'zi oilalarda chet elda ishlabgina biror narsaga erishish mumkin degan stereotip ham mavjud. Bu kabi qarashlar oiladagi o'sib kelayotgan yosh avlodning oliy ma'lumotli bo'lish yoki kasb-hunar o'rganish kabi faoliyat bilan shug'ullanishni oldiga maqsad qilib qo'ymasdan, chet elda omadini sinab ko'rish xohishi ko'payayotganini achinarli deb hisoblash mumkin.

Chet davlatda ishlashning qanday ijobiy tomonlari borligi so'ralganda moddiy ehtiyojlarni qoplash javobini 86%, erkinlikni 7%, tadbirkorlik va mutaxassislik bo'yicha tajriba orttirishni 5%, orzu-havaslarga erishishda 2% migrant tanlashgan.

⁹ Пескова Д.Р., Абреу Бастос О.П. Причины, риск и последствия распространения женской трудовой миграции: исследование на региональном уровне // Фундаментальные исследования. 2014. № 11, гл. 3. – С. 596-600.

Xotin-qizlarning aksariyati (86%i) xorijda mehnat qilishning ijobiy va foydali tomoni moddiy ehtiyojlarni qoplash deb bildirishgan. Tashqi mehnat migratsiyasida duch kelingan huquqiy muammolar haqida respondentlar fikri quyidagicha tus oldi: hujjat rasmiylashtirishdagi to'siqlar 82%, oylik maoshi kamligi 9,5%, oylik maoshni to'liq ololmaslik 3%, ish beruvchi tomonidan vazifalar qatoriga kirmaydigan ishlarni qilishga majburlash 3%, ish beruvchi tomonidan tahqirlash 2,5%ni tashkil etdi. Huquqiy muammolarning 82%i ko'pincha hujjat rasmiylashtirish bilan bog'liq muammolar ekani aniqlandi. Chet elga ketganlikning shaxsiy moddiy ahvoliga ta'siri o'rganilganda, xotin-qizlarning 90%i moddiy ahvoli yaxshilanganini, 2%i ancha yaxshilanganligini hamda yana migratsiya qilish motivi borligini, 4,5%i ahvol o'zgarmaganligini, 2,5%i juda ham qiynalganligini ta'kidlagan. Turkiyaga migratsiya motivi ijtimoiy moslashish hamda kutganlarining oqlaganni 90% xotin-qizlar ta'kidlab, moddiy ahvoli ancha yaxshilanib olganini bildirgan.

5-jadval

“Farzandingizni o'zingiz bilan chet elga olib ketganmisiz?”

savoliga berilgan javoblar

Mulohazalar	Soni (nafar)	Foiz (%)
Ha	45 nafar	11,3%
Yo'q	308 nafar	77,0%
Javob berishim qiyin	47 nafar	11,7%
Jami:	400 nafar	100,0%

Natijalardan 77% xotin-qizlar mehnat migratsiyasiga yolg'iz o'zi farzandlarsiz borganini aytdi. O'zi bilan birga olib ketganda qanday qiyinchiliklar bo'lishi haqidagi savollar xotin-qizlardan so'ralganda, 29%i farzandi tez moslashishini, 38,8%i tilni bilmagani uchun maktab hamda bog'chada qiynalishini, 28,8%i maktab va bog'chaga joylashda qiyinchiliklar bo'lishini hamda 3%i farzandi yurtiga qaytib ketishini xohlashi mumkinligini ta'kidlab o'tgan. Olingan empirik tadqiqotlar natijalariga ko'ra, xotin-qizlarning o'zlari bilan farzandlarni olib kelishni istamasliklariga asosiy sabab sifatida til omili hamda maktab va bog'chaga farzandini joylashtira olmaslik borasidagi stereotiplar va moslashuvlar sabab bo'ladi. Xotin-qizlardan farzandi bilan qanchalik darajada muloqot qilishi borasidagi savollar so'ralganda 71,5% har kuni telefon orqali gaplashishini, 20% ijtimoiy tarmoqlar orqali yozishib, xabarlashib turishini, 3,5% 3 kunda bir telefon orqali muloqot qilishini, 5% umuman muloqot qilmasligini aytgan. Xotin-qizlarning o'z farzandlari taqdiri, yumushlari hamda hissiy holati bilan qiziqishlari ko'proq ekani hamda telefon orqali muloqot qilish bilan bolaga nisbatan mehr ehtiyojlarini qondirishi aytdi.

Yakuniy qism. Xotin-qizlar migratsiyasining feminizatsiyasi zamonaviy global iqtisodiy jarayonlarning muhim xususiyatiga aylanib bormoqda. Bu jarayon,

ayniqsa, jahon iqtisodiyotida xizmat ko'rsatish sohasining ustunlik kasb etishi bilan bog'liq. Xizmat ko'rsatish sohasida yuqori malakani talab qilmaydigan ishlarning ortishi rivojlangan davlatlarda mehnat migrantlari, xususan, xotin-qizlarga bo'lgan talabni kuchaytirmoqda. Xotin-qizlar migratsiyasiga sabab bo'luvchi omillar O'zbekistonda ishsizlik darajasining yuqoriligi va yurt ichida munosib ish topishning qiyinligi ayollarning migratsiyaga moyilligini kuchaytirmoqda. Tadqiqot natijalariga ko'ra, migrant ayollarning 86%i o'zining moddiy ahvolini yaxshilashni migratsiyaning asosiy ijobiy tomoni deb baholagan. Shuningdek, shaxsiy omillar ham mavjud bo'lib, ajrashgan ayollarning iqtisodiy mustaqillikka erishish istagini inobatga olish kerak. Tadqiqotda qatnashgan migrant ayollarning 31%ga yaqini ajrashganlar ekanligi bu tendensiyaning quvvatlaydi. Tadqiqot jarayonida madaniy va ijtimoiy bosimlar mavjudligi kuzatildi. Xususan, o'z mamlakatlarida mustaqil shaxs sifatida o'zini namoyon etish imkoniyatining cheklanganligi ham migratsiyaning rag'batlantiruvchi omillaridan biri bo'lib xizmat qilmoqda.

Migratsiyaning o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy tomonlari bo'lib, xotin-qizlar tomonidan oilaga yuboriladigan mablag'lar mahalliy iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlab, oilaviy daromadlar darajasini oshirmoqda, shu bilan birga vatanda qolgan farzandlarining ta'lim olishi uchun moddiy ta'minot vazifasini o'taydi. Turkiyaga borgan xotin-qizlar shaxsiy tajribasini oshirib, yangi ko'nikmalarga ega bo'lishmoqda, bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshirishi mumkin. Biroq, salbiy oqibatlarni ham inobatga olish kerak. Migrantlarning 74%i muhitga moslashishda qiyinchiliklar ko'rayotganini ta'kidlagan. Bu, ayniqsa, tilni bilmaslik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning yo'qligi bilan bog'liq. Bu holat kuchli ruhiy va jismoniy charchoqning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. 85,2% migrant ayollar ish beruvchilar bilan rasmiy shartnoma tuzmagan. Bu ko'rsatkich migrant xotin-qizlarda huquqiy himoyaning yo'qligiga dalolat bo'lib, mehnat huquqlarining poymol qilinishiga olib kelmoqda. Migrant ayollarning 77%i farzandlarini vatanida qoldirgan, bu migratsiyaning oilaviy munosabatlarga salbiy ta'siri bo'lib, bolalarda ruhiy va ijtimoiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, xotin-qizlar migratsiyasi jamiyat va iqtisodiyotning rivojlanishiga muhim hissa qo'shmoqda, biroq uning ijtimoiy va psixologik oqibatlari ularning hayotiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Xotin-qizlar migratsiyasidagi feminizatsiya jarayoni global xizmat ko'rsatish sohasida talabni qondirish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, uni samarali boshqarish uchun ijtimoiy va iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish zarur. Ijtimoiy adolatni ta'minlash, qonuniy himoya mexanizmlarini kuchaytirish va xotin-qizlarni ruhiy qo'llab-quvvatlash orqali migratsiya jarayonini xavfsiz va samarali qilish mumkin. Bu nafaqat migrant ayollarning shaxsiy hayoti va sog'ligiga, balki umumiy jamiyatning barqaror rivojiga xizmat qiladi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, migratsiya oqimlari intensivligining oshishi va migratsiya tadqiqotlarining rivojlanishi bilan mamlakatimiz zamonaviy migratsiya jarayonlari masalalari bo'yicha xalqaro munozaraning ishtirokchisiga aylandi. Biroq, migratsiya jarayonlarining tuzilishi, yo'nalishi va mohiyatini o'zgartirish ushbu hodisani o'rganishga yangi konseptual yondashuvlarni ishlab chiqishni talab qildi. Shuningdek, bu ehtiyoj zamonaviy ilmiy bilimlarda migratsiya tadqiqotlarining intizomiy bo'linishi sharoitida alohida fanlarning yutuqlarini to'playdigan yagona kompleks yondashuv mavjud emasligi bilan ham dolzarb bo'ldi. Intizomiy cheklavlarni yengib o'tish imkoniyatlaridan biri qiyosiy va qiyosiy-tarixiy tadqiqotlar o'tkazish orqali ta'minlanadi, bu bizga migratsiya oqimlarining iqtisodiy va etnik tarkibi, migratsiya jarayonlarining tarixiy dinamikasida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy sohalardagi o'xshashlik va farqlarning ta'sirini hisobga olishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mahonen T.A. Acculturation expectations and experiences as predictors of ethnic migrants' psychological well-being / T.A. Mähönen, I. Jasinskaja-Lahti // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 2013. – Vol. 44. – № 56. 178.
2. Graeme H. "Migration and Women's Empowerment" in Presser, Harriet/Sen, Gita (ed), Women's Empowerment and Demographic Processes, Moving beyond Cairo, Oxford, 2000.
3. Hania Z. Female migrants: bridging the gaps throughout the life cycle selected papers of the unfpa-iom expert group meeting New York, 2-3 may 2006.
4. Yang F. Breadwinning: Migrant workers' family motivation in facing life-threatening events and its performance implications. Journal of Business Research, 2022, # 150.
5. Алексанова О.Е. Семейные и индивидуально-психологические характеристики жизнеспособности эмигрантов. Человек в условиях неопределенности. Сборник научных трудов научно-практической конференции с международным участием. В 2-х т. Т. 1.
6. Баднер С. Нетерпимость к неопределенности как переменная личности. Журнал личности. 1962. вып. 3(1).
7. Барсукова М.Е. Женщины и миграция: причины, проблемы и последствия // Женщина в российском обществе. 2012. № 2.
8. Илимбетова А.А. Факторы и экономические последствия женской трудовой миграции в России // Вестник Московского университета. Сэр. 6. 2013. № 4.
9. Пескова Д.Р., Абреу Бастос О.П. Причины, риск и последствия распространения женской трудовой миграции: исследование на региональном уровне // Фундаментальные исследования. 2014. № 11, гл. 3.